

Protocol

Scholeksternesten op broedplatforms

Foto: Jacob-Jan de Vries

Samenvatting

Aanleiding

Met dit onderdeel van het Jaar van de Scholekster onderzoeken we de effectiviteit van verhoogde kunstnesten – zogenaamde broedplatforms – voor de Scholekster. Dit doen we door het broedsucces op deze platforms te vergelijken met het broedsucces op natuurlijke nesten in het boerenland.

Vrijwilligers kunnen een bijdrage leveren aan het onderzoek door broedplatforms te plaatsen en het broedsucces ervan te monitoren.

Bouw broedplatforms

- Een broedplatform is een ondiepe bak van ca. 60x60 cm, geplaatst op een paal. Het platform is voorzien van een opstaande rand en gevuld met een laagje kiezels of schelpen(gruis).
- Het platform staat op een paal op ongeveer 100 cm hoogte op land, of 40 cm hoogte boven het water.
- Een broedplatform wordt geplaatst in potentieel geschikt broedgebied voor Scholeksters op land, langs een slootkant, in een sloot of in een plasdras.

Monitoring broedsucces

- Houd van elk bezet broedplatform het nestsucces bij via een Nestkaart (Avinest), de Boerenlandvogelmonitor of de app van de BFVW.
- Houd na het uitkomen van de eieren de overleving van de kuikens bij en noteer hierbij ook de doodsoorzaken indien bekend.
- Geef ook door als broedpalen niet bezet zijn, of als kuikens niet meer teruggevonden kunnen worden (nul-waarnemingen).

Protocol Scholekster nesten op broedplatforms

De Scholekster is een algemene steltloper die in Nederland verschillende broedhabitats bezet. In de afgelopen jaren zijn de aantallen broedende Scholeksters sterk gedaald tot het moment dat nu nog ongeveer 28% van Scholeksters in Nederland broedt in vergelijking met eind jaren tachtig. Voor deze achteruitgang zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Een van de mogelijke oorzaken is predatie van nesten en kuikens, dan wel door in aantal toegenomen predatoren of veranderend gedrag van de broedvogels.

In navolging van de observatie van zogenaamde *paalbroedende Scholeksters* is men sinds een aantal jaar begonnen met kunstmatige, verhoogde broedplatforms aan te bieden aan Scholeksters. Het lijkt er sterk op dat Scholeksters dankbaar gebruik maken van deze platforms en dat de predatiekans op deze platforms laag is. Bovendien kunnen de platforms eenvoudig ontzien worden door landbouwvoertuigen. Omdat tot op heden geen onderzoek gedaan is naar de effectiviteit van kunstmatige broedplatforms voor Scholeksters grijpt Sovon het Jaar van de Scholekster aan om hier extra aandacht aan te besteden.

In dit document worden verschillende bronnen gebundeld in een zo eenduidig mogelijke instructie voor het maken en monitoren van broedplatforms voor Scholeksters.

*Scholeksterbroedpalen op Terschelling,
bron: Facebookgroep Stichting Onderzoek Scholeksters
foto's: Jacob-Jan de Vries*

Eerdere ervaringen

Op verschillende plekken is inmiddels enige ervaring opgedaan met het plaatsen van broedplatforms. Hieronder volgt een overzicht van de ons bekende initiatieven:

- In 2019 heeft een boerenfamilie in Krommenie vier voormalige houten Visdiefvlotjes op palen gemonteerd. Deze platforms resulteerden in een bezetting van 75%. In 2020 heeft dezelfde boer zijn broedplatforms uitgebreid naar tien.
- In 2019 heeft een paar gebroed op een verhoogd platform bij Drachten. Het platform zelf staat op een metalen paal en is zelf ook van metaal gemaakt. Als ondergrond is mos gebruikt.
- In 2020 is in Friesland een pilot gestart waarbij oude verkeersborden werden gebruikt als platform. Deze verkeersborden zijn op een broedpaal bevestigd, op het verkeersbord werd een laagje schelpen uitgestrooid. In totaal ging het hier om tien palen.
- Bij Terneuzen zijn in 2020 vier broedplatforms geplaatst, deze zijn dat jaar niet gebruikt.
- Op Terschelling staan sinds 2021 een aantal broedplatforms, deze zijn gemaakt van een kunststof bak op een paal. Ze zijn langs een sloot geplaatst. In 2022 waren er vijf bezet.

Uit deze voorbeelden komt vooral de sterk wisselende opbouw van de platforms naar voren. Het lijkt erop dat de vorm voor een Scholekster niet veel uitmaakt, zolang het een voldoende groot platform is met het juiste substraat. Twee onderdelen die goed mee te nemen zijn uit de voorbeelden:

- De platforms worden óf ongeveer ca. 40 centimeter boven het wateroppervlak, óf ongeveer 1 tot 1,30 meter boven het maaiveld geplaatst.
- Platforms zijn tussen de 30 en 60 centimeter brede vierkanten.
- Als ondergrond wordt schelpen(gruis) of grind gebruikt. Daarnaast is ons ook één voorbeeld bekend waarbij mos werd gebruikt (Drachten).

Verhoogde Visdiefvlotjes, geplaatst in een sloot in Krommenie

Bouwplan

Het principe van een broedvogelplatform is simpel: een verhoogd platform met opstaande rand en belegd met een laagje schelpen(gruis) of grind. De afmetingen van het platform wisselen tussen de verschillende initiatieven, van de grootte van een verkeersbord (60 tot 80 centimeter doorsnee) tot verhoogde visdiefvlotjes (50 centimeter). Vermoedelijk is groter niet per se beter, een heel groot platform zal misschien eerder andere soorten uitnodigen er op te rusten en de paal instabiel maken. Het is de bedoeling een platform te maken dat ruimte biedt aan een broedende Scholekster. Een vierkant van 60x60 cm lijkt ruim voldoende.

Het plateau moet voorzien zijn van een opstaande rand, zodat het losse grind of de schelpen niet van het platform vallen. Deze rand moet niet té hoog zijn, anders kunnen jongen het platform niet verlaten. We raden aan deze rand ca. 5 centimeter boven het substraat uit te laten steken. Daarnaast is het nodig om voor afwatering te zorgen zodat er geen water op het platform blijft staan. Een gat van ca. 8 mm in elke hoek van de bodem van het platform kan deze afwatering vergemakkelijken. Zorg wel dat de gaten niet te groot zijn, anders kunnen de schelpen of het grind er makkelijk doorheen vallen. Het platform moet op een stevige paal staan, die diep genoeg in de grond is geslagen om niet te kunnen omwaaien. Bij de bevestiging kan voor goede stevigheid een paalhouder worden gebruikt (zie hieronder).

Materialen & onderhoud

Bij de bestaande initiatieven is gebruik gemaakt van verschillende materialen. Duurzame materialen die lang mee gaan, zijn aan te bevelen. Op Terschelling is de bak gemaakt van dik polyethyleen dat door middel van schroeven aan elkaar is bevestigd. Omdat dit niet voor iedereen voorhanden zal zijn, wordt betonplex ook aangeraden. Dit materiaal gaat langer mee als de randen worden afgedicht met een geschikte randsealer. Plaatmateriaal van 18 tot 21 millimeter dik zorgt ervoor dat het platform goed stevig is.

Als platforms van hout gemaakt worden, kunnen deze worden behandeld met een ecologisch impregneermiddel voor een langere levensduur. Daarnaast kunnen duurzame houtsoorten gebruikt worden. Metalen constructies zullen langer mee gaan, controleer wel regelmatig de stabiliteit van het platform. Vooral aan het begin van het broedseizoen is het van belang de palen te controleren op stabiliteit of anderszins. Het geniet natuurlijk de voorkeur om duurzame materialen te gebruiken zodat een minimum aan onderhoud vereist is over de jaren. Als het mogelijk is om de platforms van de palen af te halen, kunnen de platforms buiten het broedseizoen droog worden opgeslagen zodat ze langer meegaan.

Benodigheden ✓

- Vierkante plaat van 60x60 cm met een dikte van 18-21 mm, bij voorkeur van polyethyleen of betonplex.
- Vier planken van 8-10 cm breed. De lengte hangt af van de bevestiging op de plaat (bijv. vier planken van 58 cm wanneer ze op de plaat worden geschroefd).
- Tuinpaal van ca. 175 cm lang, dikte van 7x7 cm, of 8-10 cm in diameter
- 20 RVS schroeven 4.0 x 50 mm
- 4 RVS schroeven 5.0 x 100 mm
- Grondboor
- Paalhamer
- Waterpas
- Accuboormachine
- Schroevendraaier
- Meetlint
- Zaag
- Ca. 10 liter schelpen of grof grind
- Randsealer (bij gebruik van betonplex)

Werkwijze

- Zaag alle onderdelen voor de bak op maat.
- Boor een aantal kleine gaten (8 mm) in de hoeken van de vierkante plaat voor de afwatering.
- Boor alvast alle gaten voor waar later schroeven in worden gedraaid om de bak (het platform) in elkaar te zetten. Voor transport is het makkelijker om de losse onderdelen mee te nemen dan de in elkaar geschroefde bak, maar de bak kan ook als geheel meegenomen worden het veld in.
- Bij gebruik van betonplex: werk alle kale onbeschermden delen af met een geschikte randsealer.
- Zoek een geschikte locatie uit. Dit kan zijn in een bekend territorium van Scholeksters of op een plek waar je Scholeksters verwacht. Belangrijk is om altijd de locatie vooraf te bespreken met de eigenaar van de grond.
- Boor een gat in de grond voor de paal, zo diep dat de paal in de grond driekwart van de boven-grondse lengte heeft. Plaats de paal in het gat en zorg dat deze stevig rechtop staat. **Let op:** de paal moet waterpas staan, zodat het platform er vervolgens recht op bevestigd kan worden.
- Indien de bak nog niet in elkaar gezet is: Schroef alle onderdelen stevig aan elkaar. De losse planken kan je met een simpele hoekverbinding (zie bouwplan) aan elkaar schroeven door steeds de kopse kant van de ene plank haaks op het einde van de andere plank te schroeven. Je krijgt zo een vierkant dat je vervolgens op de plaat kan plaatsen. Schroef dit vierkant via de onderkant vast op de plaat (zie figuur).
- Plaats de bak op de paal en schroef deze stevig vast met 3 of 4 schroeven (eerst voorboren). Eventueel kan de plaat ook op een vierkante paalhouder (zie afbeelding) bevestigd worden die over de paal heen geschoven wordt. In dat geval zijn bouten en moeren nodig om het platform aan de paalhouder te bevestigen en om de paalhouder in de paal te verankeren. Bij deze manier van bevestiging kan de bak ook vrij gemakkelijk na het broedseizoen worden losgeschroefd om binnen te bewaren.
- Vul het platform met de schelpen of het grind.

Locatie

Bij eerdere initiatieven werden de meeste palen of in een sloot, of in de slootkant geplaatst. Het is ook mogelijk om de palen op land of in een plasdras te plaatsen. Houd afhankelijk van de locatie rekening met het volgende:

1. Bij het plaatsen van het broedplatform in het water: Van belang hierbij is dat de scholeksterpullen naar de kant kunnen zwemmen (en de kant op kunnen lopen) zodra ze bij het nest weggaan. Het plaatsen van het platform op een hoogte van ca. 40 cm boven het water lijkt goed te werken. De platforms steken dan niet of nauwelijks boven het maaiveld uit. Houd rekening met een eventuele stijging van het waterniveau.
2. Bij het plaatsen van het broedplatform op land: Het platform wordt idealiter op een hoogte van ongeveer 100 cm boven het maaiveld gezet. Maak met de terreineigenaar goede afspraken over de plaatsing, zodat de platforms niet hinderen bij het beheer van het land. Palen kunnen wel midden op een perceel worden neergezet, maar dan zullen ze waarschijnlijk in de weg staan bij het maaien.

Overigens is het aan te bevelen dat in de buurt van de broedplatforms een strook ongemaaid gras blijft staan gedurende het broedseizoen. Hierin kunnen de kuikens zich verschuilen zodra ze het platform hebben verlaten. Dit komt waarschijnlijk de kuikenoverleving ten goede.

Monitoring

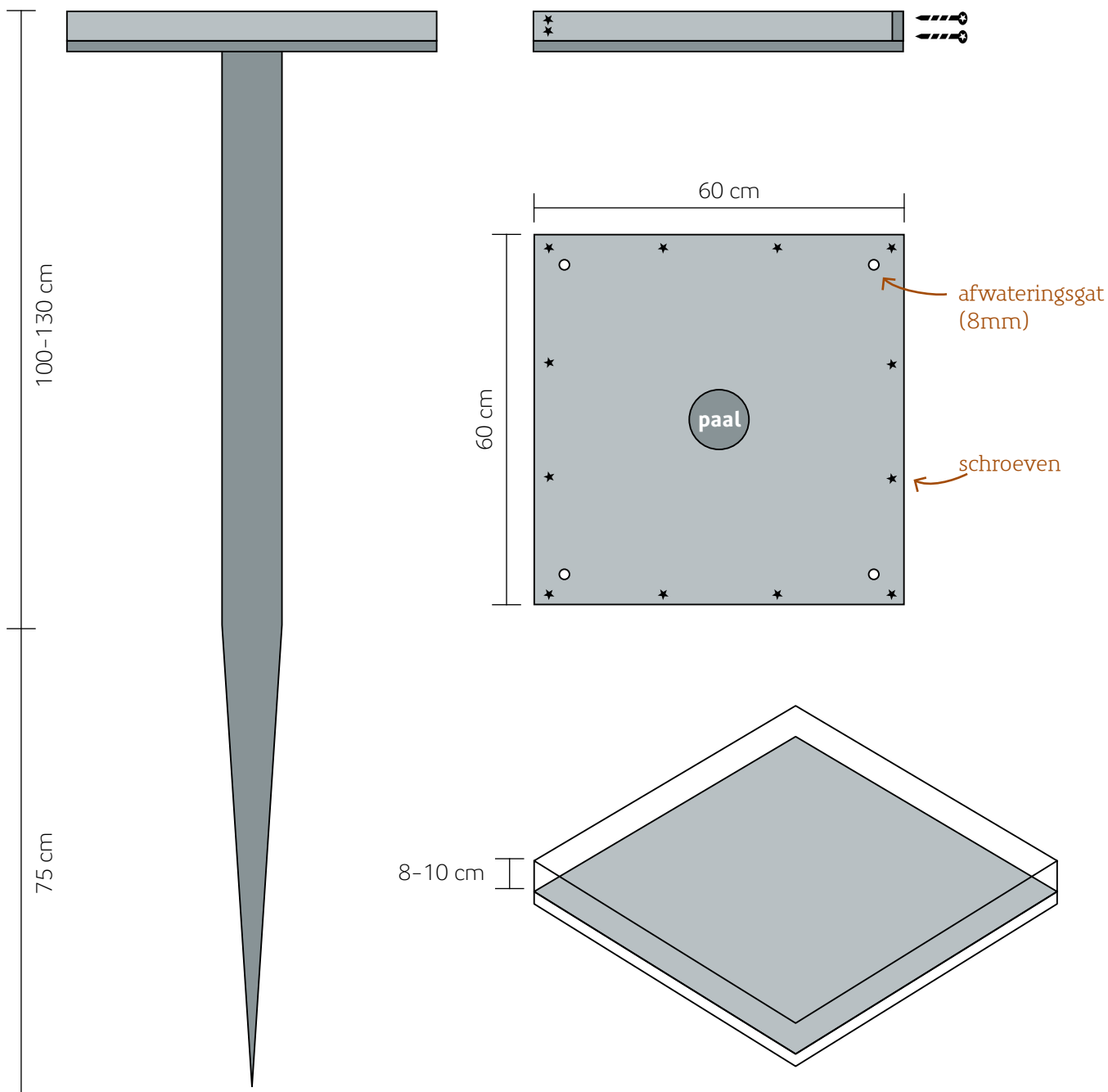
Om goed te kunnen bepalen of het gebruik van broedpalen een positief effect heeft op het broedsucces is het van belang het broedsucces te monitoren. Scholeksters verblijven vanaf ongeveer half maart in de territoria, dit is het moment om te kijken of er Scholeksters bij de broedpalen aanwezig zijn. Vanaf begin april kunnen er eieren gelegd worden, het is dan voldoende om één keer per twee weken de inhoud van het nest te controleren. Registreer de nestgegevens in AviNest, de Boerenlandvogelmonitor of het BFVW registratiesysteem.

Vanaf het moment dat de jongen uitkomen (24-27 dagen nadat het eerste ei is gelegd) mag het nest/gezin wat vaker bezocht worden. Noteer bij een bezoek hoeveel jongen nog in leven zijn en hoe oud deze zijn, indien bekend kan ook de doodsoorzaak van jongen genoteerd worden. Aan de hand van de leeftijd kan een inschatting gemaakt worden wanneer de jongen vliegvlug zijn (32-35 dagen na uitkomen). Een bezoek rond dit moment is belangrijk om te weten hoeveel jongen uiteindelijk vliegvlug zijn geworden.

Vergeet ook niet een waarneming door te geven als je de kuikens niet meer ziet of met zekerheid dood zijn. Nul-waarnemingen zijn juist bij zulk soort onderzoek zeer waardevol!

Vul na het broedseizoen per broedplatform het bijgevoegde formulier in.

Bouwplan broedvogelplatform

Formulier monitoring broedplatforms

Pagina 1: basisgegevens project

Uw gegevens

Naam:	
E-mailadres:	
Organisatie:	

Informatie projectgebied

Naam gebied/polder:	
Omschrijving gebied:	

Gegevens broedplatforms

(gebruik s.v.p. voor elk type broedplatform een apart formulier)

Materiaal platform:	Polyethyleen Betonplex Hout Metaal Anders, namelijk ...
Vorm platform:	Vierkant Rond
Afmetingen platform (cm x cm of diameter in cm):	
Hoogte platform boven grond- of wateroppervlak (cm):	
Type substraat:	Grind Schelp(gruis) Mos Anders, namelijk ...
Dikte substraat (cm):	
Hoogte rand boven substraat (cm):	
Aantal platforms van dit type:	

Formulier monitoring broedplatforms

Pagina 2: Informatie per broedplatform

Gebruik voor het bijhouden van het nestsucces op de broedpaal de gebruikelijke invoer via Avinest, Boerenlandvogelmonitor of de app van de BFVW. Vul een samenvatting van de nestresultaten in op dit formulier. Vul voor elk individueel broedplatform een apart formulier in.

ID van broedplatform (nummer of code):	
Datum plaatsing:	
Locatie broedplatform (coördinaten):	
Locatie (land, sloot, slootkant, ...):	Boven land Bij slootrand Boven water Anders, namelijk ...
Aanwezigheid ongemaaid gras in directe omgeving broedplatform:	Ja Nee
Beschikbaarheid plas/dras in omgeving van broedplatform:	Ja, afstand in meter: Nee
Wel/niet bezet door scholekster:	
Datum eerste waarneming scholekster op platform:	
Datum eerste eileg (evt. geschat):	
Legselgrootte:	
Lotgeval	
Eieren uitgekomen (datum)	
Eieren gepredeerd (datum)	
Anders, ...	
Aantal kuikens vliegvlug:	
Opgroeihabitat kuikens:	Gras Mais Anders, namelijk ...
Toelichting/bijzonderheden:	

